

КІПЛІНГ РЕАЛЬНИЙ І ВИГАДАНИЙ

З Редьярдом Кіплінгом, одним із найславетніших письменників Англії, ми вперше зустрічаємося ще в дитинстві, читаючи про дивовижні пригоди Мауглі, про химерну кішку, яка «гуляла, як сама собі знала», або про ченце й допитливе слонення, якого підступний крокодил ухопив за носа, зробивши з нього довгий хобот. Але спадщина Кіплінга зовсім не вичерпується «Книгою джунглі» та казками, однаково цікавими і для малечі, і для дорослих. До світової літератури Кіплінг увійшов насамперед як визначний новеліст, автор нарисів та романів, що перевидаються й досі десятками мов, і, звичайно, як поет, віршами якого захоплювалися Марк Твен, Бертольд Брехт, Ернст Хемінгуей, Максим Горький...

Джозеф Редьярд Кіплінг народився 30 грудня 1865 року в Бомбеї, одному з найбільших міст тодішньої Британської Індії. Батько майбутнього письменника, Джон Локвуд Кіплінг, мав незаперечний мистецький хист, та скрутні фінансові справи в Англії змусили його шукати щастя за морем. Мати Редьярда, Еліс Макдональд, відома як авторка зворушливих і витончених поезій. Безхмарне дитинство під опікою люблячих батьків, серед екзотичної природи Сходу, серед смаглявих людей у дивному білому вбранні, що розповідали хлопчикові старовинні легенди і так само неймовірні новітні

бувальщини, і чю мову він змалку розумів краще від англійської, — ця пора назавше лишилася для Кіплінга найщасливішою в житті. Але тривала вона недовго. Шестирічного Редьярда батьки посилають на навчання до Англії. Там він потрапив до закритого пансіону, що наче зійшов з найпохмуріших сторінок діккенсівських романів. Перебування у цьому «будинку відчаю» закінчилося для хлопчика важкою нервовою хворобою. Кілька місяців він нічого не бачив, а кошмарні сні про жорстокі й принизливі покарання переслідували його впродовж усього життя.

Потім Редьярд учився в закритій-таки школі у Девонширі, де панувала казармена дисципліна і де вихованців, майбутніх «будівничих імперії», привчали без роздумів виконувати будь-які накази й стоїчно терпіти труднощі. Але саме тут Кіплінг, який не міг розраховувати на військову кар'єру через слабке здоров'я, твердо вирішив стати письменником. До здійснення цієї мети юнак підійшов з усією впертістю, вихованою тривалими випробуваннями. Він ретельно студіює різні літературні стилі, опановує манеру провідних прозаїків та поетів — Мередіта, Гарді, Свінберна, Браунінга, Теннісона. Та для самостійної творчості потрібен був ще і власний життєвий досвід. Тому сімнадцятирічний Кіплінг по закін-

ченні школи знов іде до Індії, де влаштується репортером алахабадської «Цивільної та військової газети». Газетярська робота дала йому змогу досконало вивчити життя колоніальної Індії, і це знання прислужиться йому згодом не менше, ніж екзотичні перекази, запам'ятовані ще в дитинстві.

Перші свої книжки — збірку пародій на поетів-вікторіанців «Відлуння», поетичну збірку «Департаментські пісеньки» та книжку оповідань «Прості історії з гір» — Кіплінг надрукував ще в Індії, але справжня слава прийшла до нього після повернення на батьківщину 1889 року. На тлі загалом млявої, невивраженої, затягнутої у корсет незліченних умовностей англійської літератури кінця вікторіанської доби читачі відразу почули мужній голос, що мовою простих солдатів, матросів, дрібних клерків захопливо розповідав про далеку Індію й важку службу в ній, не надто шануючи при тому зажерливих і пихатих чиновників колоніальної адміністрації. Образна, часто грубувата розповідь, щедро оздоблена діалектизмами й сленгом, якого в подібному обсязі не вживав до Кіплінга жоден значний письменник, як і звернення до найширшого читачього загалу, зробили книги віршів «Казармени балади» (1892), «Сім морів» (1896), «П'ять націй» (1903) надзвичайно популярними. У ці роки, що виявилися зенітом його творчості, Кіплінг один по одному пише романи, новели для дорослих і для дітей, казки, нариси, репортажі. Одночасно він устигає об'їздити півсвіту, довго живе у Сполучених Штатах, відвідує Китай, Японію, Австралію, Африку. Його книжки побивають усі рекорди за кількістю перевидань (1900 року вийшло, наприклад, сімнадцяте видання «Казармених балад»). Гонорари Кіплінга сягають небачених розмірів, перевищуючи у 25 разів пересічний заробіток англійського літератора. 1907 року він перший з-поміж англійців отримує Нобелівську премію в галузі літератури.

«Феномен Кіплінга» цікавить і досі багатьох дослідників. Тривалі спроби пояснити його популярність загальноприступністю, екзотичністю, політичною zaangażованістю ні на йоту не наближають нас до розуміння літературного явища, яке звалося «Редьярдом Кіплінгом». Бо в особі зовні дуже простого Кіплінга маємо-таки одного з найбільших митців слова, творчість якого слід аналізувати за її власними законами. Одним із перших це зробив Т. С. Еліот у передмові до впорядкованого ним вибору Кіплінгових поезій. «Було багато авторів віршів,— писав він,— які не мали на меті творити поезію; майже усіх їх, за винятком кількох сатириків, досить швидко забули. Кіплінг тим часом творив поезію, хоча й не це прагнув передусім робити. Ось ця особливість його спрямування я й маю на увазі, називаючи його «автором балад»... Річ у тім, що я розширюю і водночас дещо звужую значення слова «балада». В оповідній баладі головне — подія; така балада є природною формою оповіді, мета якої — викликати відповідні емоції. Поезія в ній другорядна і до певної міри неусвідомлена, її форма — короткі римовані строфи. Читачька увага зосереджується на подіях і характеристах; зміст балади повинен бути відразу зрозумілий слухачеві. Повторне прослу-

ховування може зміцнити перші враження, може посилити ефект, але цілковите розуміння має досягатися вже при першому прослуховуванні. Метрична форма має бути простою — такою, що не привертає до себе уваги, хоча повторення і рефрен можуть додавати творові ефекту заклинання.

...Вони (Кіплінгові балади. — М. С.) виграють від читання вголос; вухо не потребує якихось попередніх навчків, аби легко за ними стежити. Ця простота заміру поєднується, однак, із неперевершеним даром слова, фрази, ритму. Немає поета, який би менше займався самоповторюванням. У баладі строфа не повинна бути задовгою, а ритмічна схема — заскладною (хоча знаходимо у Кіплінга і секстину, й витончену сапфічну строфу. — М. С.); строфа має негайно сприйматися в цілому, рефрен може сприяти повторюваності, у межах якої можлива певна кількість ритмічних варіацій.

Різноманітність форм, які Кіплінг примудряється вигадати для своїх балад, вражає: кожна з них чітка і якнайкраще пасує до змісту й настрою твору. І водночас його віршування не є аж занадто правильним: монотонний ритм існує там, де монотонність справді потрібна, проте й відхилення від класичних розмірів трапляються дуже часто».

Ці глибокі спостереження, однак, було зроблено лише 1941 року, вже після Кіплінгової смерті. А був час, коли авторитет Кіплінга-письменника почав неухильно падати. І якщо перші Кіплінгові книжки зазнавали головним чином естетської критики, то на початку двадцятого сторіччя з'явилися вже значно вагоміші причини для звинувачень. Людство вступило в грандіозну смугу соціальних перетворень і потрясінь, на тлі яких Кіплінг із його несхитною вірою в історичну місію Британії виглядав анахронізмом. Від письменника відсахнулася інтелігенція, а для повосенних поетів-авангардистів з кола Т. С. Еліота та Езри Паунда, які тяжіли до складної рафінованої символіки, Кіплінг, що говорив мовою мільйонів і для мільйонів, був не так митцем, як «бардом імперіалізму», будівничим Імперії на кшталт Сесіля Родса.

На жаль, цей одіозний ярлик виявився надто прилипливим, дарма що один з його авторів, Т. С. Еліот, згодом чимало зробив для відродження доброго літературного імені Кіплінга. Мусимо, отже, чітко сказати, що Кіплінг ніколи не був оспівувачем визискування колоніальних народів. «Тягар білої людини» означав для нього насамперед чесну, самовіддану, виснажливу і жертвну працю заради того, щоб, як вірив письменник, прилучити відсталі народи до сучасної цивілізації. Звичайно, обмеженість цієї точки зору сьогодні цілком очевидна, але підстав для всьляких вульгаризаторських узагальнень, на які було особливо щедре наше літературознавство культурьської, та й післякультурьської доби, вона аж ніяк не дає. Тим більш не дає для цього підстав знаменита «Балада про Схід і Захід», перші рядки якої («Захід є Захід, а Схід є Схід, і їм не зійтися вдвох, допоки Землю і Небеса на Суд не покличе Бог»), часто й абсолютно неправомірно висмикуються з контексту — на доказ начебто непе-

